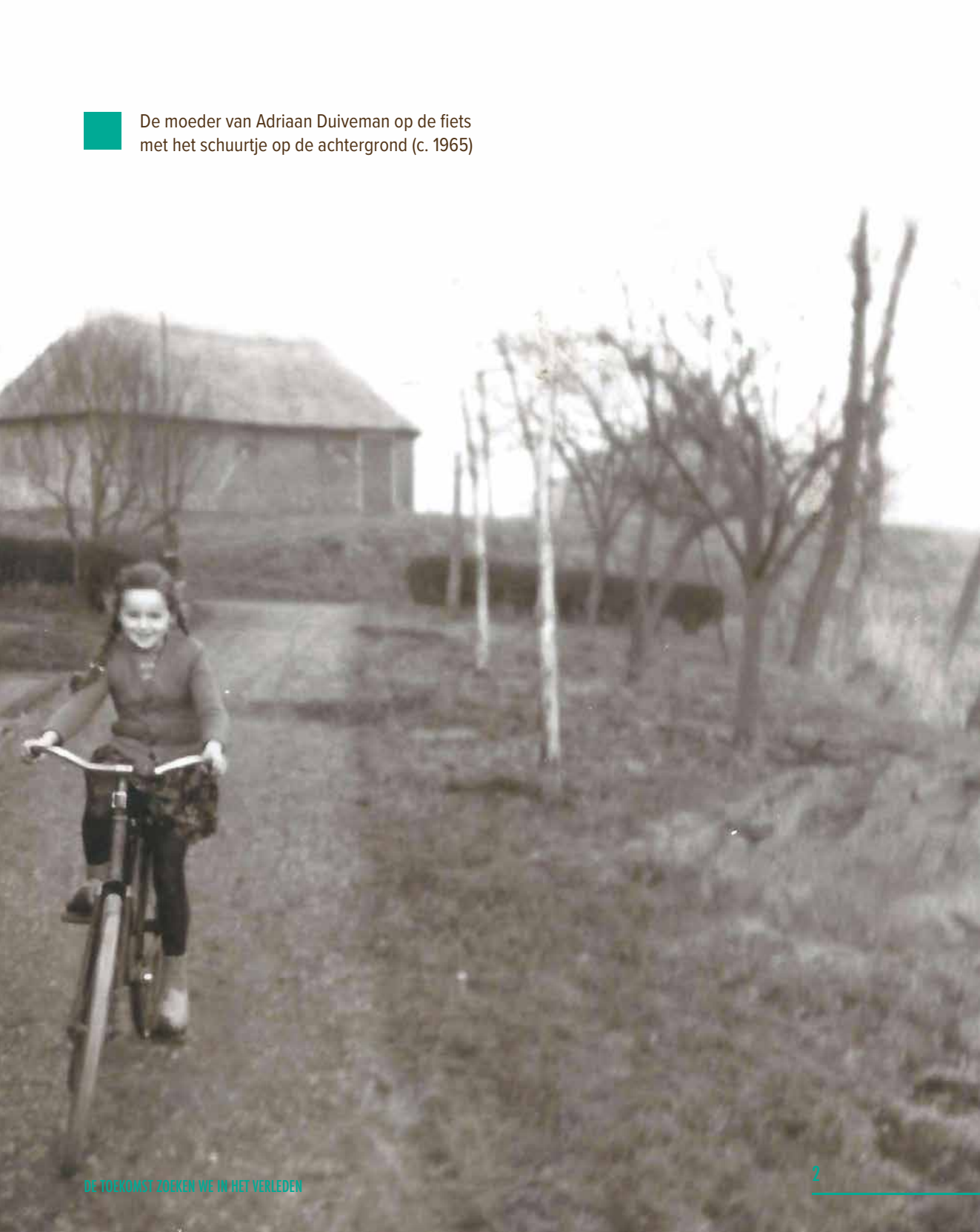


DE TOEKOMST ZOeken we in het verleden

DE TOEKOMST ZOeken WE IN HET VERLEDEN
ADRIAAN DUIVEMAN



DE TOEKOMST
VAN VANDAAG



De moeder van Adriaan Duiveman op de fiets
met het schuurtje op de achtergrond (c. 1965)

DE TOEKOMST ZOEKEN WE IN HET VERLEDEN

Toekomstverhalen over een verdwenen schuur in Kamperveen
Adriaan Duiveman voor Trendbureau Overijssel

“Daar.” Mijn moeder wijst naar een leegte net boven de dijk. “Daar stond het schuurtje.” Ik vergelijk het stuk dijk met dat op de familiefoto’s. Nat gras en zwarte modder glimt in waterig zonlicht. Gegak van overvliegende ganzen weerklinkt tegen de jagende wolken. Ik kijk nog eens naar de foto’s, dan naar de leegte, opnieuw naar de foto’s en dan weer naar de leegte. Van het bouwsel is niks overgebleven. Het is verdwenen, de stapel stenen met een strooien dak die misschien wel het leven van mijn opa heeft gered.

Hoe klonk deze plek op Kamperveen op vrijdagochtend 8 januari 1926? Huilde de wind? Loeiden de koeien? Kraakte de dijk? Het water in de IJssel stond al dagen extreem hoog. Op die dag steekt er ook nog eens een storm op. Iets verderop lag Zalk. In dat dorp brak op 8 januari een dijk door. Mijn opa, zijn familieleden en hun vee woonden in het overstromingsgebied. Toch overleefden ze het. Dat dankten ze aan het schuurtje bovenop de dijk. Het was hun toevluchtsoord.

Inmiddels is het schuurtje verdwenen. Na de bouw van de Afsluitdijk functioneerde het als hooiberg en stal voor jongvee, totdat het zover afbrokkelde dat de eigenaren het af lieten breken. Dat gebeurde ook met een deel van de dijk waarop het stond. Niet ver van de oude plek van de schuur zakt de oude dijk opeens weg in het landschap. Dijken die achter een latere, nieuwere dijk liggen worden ‘slapers’ genoemd. Deze dijk droomt echter niet. Hij is morsdood.



■ WILLEN WE TERUG NAAR HET SCHUURTJE, OF WILLEN WE HET JUIST VER ACHTER ONS LATEN?

Het schuurtje op de dijk past binnen de watergeschiedenis van West-Overijssel. Tegelijkertijd heeft het ook alles te maken met de toekomst. Hoe we de toekomst van de IJsseldelta zien, bepaalt namelijk hoe we naar bouwsels als het schuurtje kijken. Is het schuurtje een symbool van de veerkracht van onze voorouders? De veerkracht die we moeten hervinden? Of interpreteren we het verdwenen bouwsel als een symbool van kwetsbaarheid? Mogen we dankbaar zijn dat het gesloopt kon worden?

Anders verwoord: willen we terug naar het schuurtje, of willen we het juist ver achter ons laten?

VERNUFT OF VEERKRACHT

Lange termijn oplossingsrichtingen zeespiegelstijgingen IJsselmeergebied. Dat staat voorop een plechtig rapport dat in 2023 verscheen.¹ De pagina's ervan staan vol met bulletpoints, landkaarten en luchtfoto's. In aanloop naar de publicatie kwamen de rapporteurs in 'regioateliers' samen om na te denken over één kwestie: wat nu als we in 2100 worden geconfronteerd met meer dan twee meter zeespiegelstijging? Welke gevolgen heeft dat? En hoe willen we daarmee omgaan?

Dit rapport is ook voor West-Overijssel van belang, vooral voor de stukken die grenzen aan de voormalige Zuiderzee. De onderzoekers presenteren meerdere scenario's. In een van die scenario's wordt de Waddenzee afgedamd. Met sterke gemalen wordt het water uit de IJssel dat belandt in het IJsselmeer naar een nieuw Waddenmeer gepompt en, vanuit daar, gespuid op de Noordzee. Daarmee wordt de Afsluitdijk slechts een tweede linie tegen de vijandige zee. Lely's dam wordt afgetroefd door een nog groter, nog ingenieuzer megaproject. Ondertussen zal het leven van de West-Overijsselaars weinig veranderen.

Hoe anders is het 'meebewegen' scenario in het rapport. Hier blijft de Waddenzee intact, maar zullen West-Overijsselaars zich juist aan moeten passen. Ze moeten op andere plekken wonen en werken, of ze moeten de huidige plekken herinrichten. "De nadruk ligt op leven met water" en "we [...] zetten in op het beperken van gevolgen van overstromingen." Overstromingen worden dus niet meer koste wat het kost voorkomen. Zo stellen de onderzoekers later: "Agrarische gebouwen (stallen, kassen...) in overstroombaar of laaggelegen gebied zullen vaker inunderen."

De woorden ‘geschiedenis’ en ‘verleden’ komen niet voor in het rapport. Toch duidt de geschiedenis maar al te snel op in discussies over de toekomst van de Nederlandse delta. Het zal me ook niet verbazen dat ergens, in de regio-ateliers, iemand begon over ‘de ziel van Lely’, ‘onze historische strijd tegen het water’ of ‘leven met water zoals vroeger’. Het is simpelweg onvermijdelijk in debatten over de toekomst van onze delta.

In die discussies verwijzen techno-optimisten maar al te graag naar de grootse hydrologische projecten die in ons land zijn neergezet: de Haarlemmermeer, de Afsluitdijk, de Deltawerken.² In Overijssel hebben we ook een van de oudste droogmakerijen van Nederland: Mastenbroek. In de veertiende eeuw begonnen inwoners aan het indijken en het leegpompen van dit waterige gebied. Daarna zakte de bodem en gebeurden er rampen, zoals de beruchte overstroming van 1825. Maar ook daar wisten de bewoners een oplossing voor. Mastenbroek kreeg in 1855 een van de eerste stoomgemalen van Nederland. Het blokkige, bruine gebouw met een hoge schoorsteen staat aan de Kamperzeedijk, tussen Kampen en Genemuiden. De machinerie erin is nog helemaal intact en sinds 1977 is het een Rijksmonument. Dit gebouw staat symbool voor menselijk vernuft, voor maakbaarheid, voor de mentaliteit van ‘dit kunnen we fixen’. Kijkend over het eeuwenoude Mastenbroek kunnen we ons een toekomst bedenken die net zo droog en veilig is als ons heden.

Technosceptische stemmen in het debat verwijzen juist graag naar een heel ander verleden.³ Zo stelt een groep Wageningse onderzoekers dat wij, Nederlanders in overstromingsgebieden, moeten streven naar een ‘antifragiel landschap’ en een antifragiele mentaliteit. En wanneer we dat doen, kunnen we ons laten inspireren door de voorouders. De oude bewoners, stellen ze in een vaktijdschrift, “waren zich bewust van de (onvoorziene) gevaren en pasten daar hun leefwijze en landgebruik op aan.”⁴ Beter nog, ze vertrouwden niet blindelings op dijken, dammen en gemalen. “Nu voegen we vaak nog meer techniek toe om onze praktijken en manier van leven niet te hoeven aanpassen. Daarmee creëren we een vorm van schijnzekerheid.” Elke dijk zal eens breken. Dan kun je beter extra voorzorgsmaatregelen hebben.

Ook waterstaatshistorica Petra van Dam betoogt dat boeren vroeger beter waren voorbereid op overstromingen dan wij nu. Zij noemt het alleen niet ‘antifragiel’, maar ‘amfibisch’.⁵ Van Dam laat zien dat tot diep in de negentiende eeuw de bewoners van overstromingsgebieden voorzorgsmaatregelen namen. Zo woonden ze op terpen en hadden vluchtzolders in hun huis waar ze veilig waren. Daarnaast waren er altijd

boten in de buurt om daarmee naar hogere punten te varen, wat vaak de lokale kerk was. Dat mensen rekenen op droge voeten, aldus Van Dam, is een relatief recent fenomeen dat pas kwam met dieselgemalen en basaltblokken. Volgens de historica kunnen we nu weer leren van de veel langere amfibische traditie. “Er bestonden vele tussenwegen tussen droog en nat en ruimte voor water hoefde ruimte voor mensen niet uit te sluiten,” betoogt ze. “Dat bewijst de geschiedenis en dat kan ook een leidraad zijn voor de toekomst.”⁶

Antifragiel en amfibisch: dat waren onze voorouders en dat moeten we opnieuw zijn. We moeten leren van de belten op Kamperveen – en misschien wel van die oude schuur op de Venedijk.

OP DE KOLKEN

Het schuurtje schuilt op de achtergrond van zwart-witte familiefoto’s. Mijn oma zit in het gras er met haar rug tegenaan. Samen met de hond kijkt ze tevreden in de camera. In een ander kiekje leidt mijn opa, toen nog een jongen, een paard aan een teugel van de dijk. Vanuit een iets andere hoek kijkt mijn moeder, toen nog een meisje, trots in de lens terwijl ze fietst op een tweewieler zo groot dat ze amper met haar klompjes de grond kan raken. Jaren later ruilt ze de tweewieler in voor gemotoriseerde vierwielers. Mijn vader heeft de gehuurde, witte Mercedes-Benz S-Klasse net over het weggetje van de dijk gereden, op het erf geparkeerd en loopt met een bos bloemen naar de voordeur om mijn moeder mee te nemen naar haar bruiloft. Telkens is het schuurtje ergens in de achtergrond.

Op deze momenten functioneerde het als decor van familiegeluk, klein en groot. Dat is ook anders geweest. Het stond daar, op de dijk, voor momenten van nood. Kamperveen had regelmatig te maken met overstromingen.⁷ In 1881, bijvoorbeeld, en in 1883, 1889, 1894, 1895, 1906, 1916, 1917. “Als de hazen over het land renden,” herinnerde mijn oom zich, “dan wist je opa wat hij moest doen: de koeien moesten naar boven op de dijk, naar de schuur.”

Anders dan veel andere boerderijen in Kamperveen, stond die van de Van Bruggens niet op een ‘belt’. In Groningen noemen ze dat een ‘wierd’, in Friesland een ‘terp’. Het principe is hetzelfde: je bouwt je boerderij op een kunstmatige heuvel welke, als het water onvermijdelijk weer komt, je veilig houdt tegen de klotsende kou. Waarom de boerderij van mijn opa’s familie niet verhoogd was, weet ik niet. Het is niet dat er

op hun plek geen overstromingsgevaar was. Sterker nog, de locatie van de boerderij wordt op een kaart uit 1868 aangeduid als ‘Op de kolken’. Het huis en de stal stonden namelijk precies tussen twee kleine meertjes, ‘kolken’. Die kolken zijn het directe resultaat van vroegere dijkdoorbraken. Als het water een stroomgat in de dijk heeft geforceerd, ontstaat er direct daarachter een vortex. Het water boort zich in de bodem. De boerderij wordt dus nog altijd ingeklemd door oude overstromingen – omsingeld door de geschiedenis.

MENTAAL TIJDREIZEN

Herinneren en toekomstdenken zijn meer gelijk dan je misschien zou denken. Beide gaan om een tijd die niet bestaat. Het enige dat écht fysiek bestaat, is het heden. Dat ervaren we nu. En nu. En nu.⁸

Toch gaan we ervan uit dat er een verleden was en een toekomst zal komen. Het verleden kunnen we herinneren. De toekomst kunnen we verwachten en plannen. Zowel herinneren als verwachten zijn vormen van verbeelding. We halen ons voor de geest hoe iets was – op grond van ons eigen geheugen of getuigenissen van anderen – en stellen ons voor hoe iets zou kunnen zijn. Neurowetenschappers stelden vast dat die verbeelding plaatsvindt in dezelfde stukjes van ons brein.⁹ Voortbouwend op dat inzicht betogen andere wetenschappers dat we daarom niet los over herinneren en toekomstdenken kunnen praten, maar dat beide vallen onder ‘mentaal tijdreizen’.¹⁰ Dat is je in je verbeelding verplaatsen door de tijd. Dus niet met een machine met knipperende lampjes en rookmachine-effecten, maar met de grijze massa in je schedel. Mentaal tijdreizen doen we in onze eigen levens, maar we kunnen het ook op een collectief niveau doen. In musea, archieven en geschiedenislessen reizen we door ons collectieve geheugen, terwijl we in scifi-films, meerjarenplannen en partijprogramma’s de toekomst verkennen. Hiermee spoelen we terug naar onze verledens en vooruit naar onze toekomst.

“Voorbij het heden denken,” betogen psychologen Sandra Obradović en Jovan Ivanović, “wordt aangewakkerd door behoeften van een sociale groep in het heden.”¹¹ Een gemeenschap, stellen de onderzoekers vast, maakt iets mee en wordt geconfronteerd met een vraag waar de eigen tijd geen antwoord op heeft. “Onzekerheid,” vervolgen Obradović en Ivanović, “is een essentiële trigger voor mentaal tijdreizen.” In een recent artikel schrijven ze dat mensen, via collectief mentaal tijdreizen, houvast zoeken in andere tijden wanneer het heden instabiel lijkt.



■ DE TOEKOMST IS EEN TIJD
DIE ER NOG NIET IS EN
DIE WE ENKEL KUNNEN
INBEELDEN.

Veel mensen ervaren ons heden ook als instabiel. Dat kun je op twee manieren zien. Ten eerste in de grote aandacht voor de toekomst. Filosofen, opiniemakers en managementgoeroes klagen over de korte-termijnfocus van markt en politiek. Ondernemers zouden alleen maar bezig zijn met kwartaalcijfers en parlementariërs alleen met verkiezingscycli – die door gevallen kabinetten ook nog eens steeds korter worden. Erger nog: de toekomst zou zich ‘sluiten’, omdat we geen betere of zelfs utopische toekomsten voor ons kunnen zien.¹² Maar het feit dat boeken en trainingen van lange-termijn-denkers nu zo populair zijn, laat een genuanceerder beeld zien. Een beetje senior beleidsmedewerker doet inmiddels aan intergenerationeel ‘kathedraaldenken’ of fantaseert ervan om, naar Japans en Native American voorbeeld, in een kleurig hesje de volgende zeven nageslachtscohorten te representeren. Toekomstdenken is hartstikke hip – omdat het heden onzeker voelt.

Ten tweede is er veel aandacht voor het verleden. Wie de Van der Velde in Zwolle of Broekhuis in Enschede binnenloopt ziet tussen de non-fictiekasten stapels met big histories liggen: geschiedenisboeken die eeuwen, zo niet millennia bestrijken en lange lijnen door de tijd trekken. Denk dan aan Yuval Harrari’s *Sapiens*, Graeber en Wengrows *The Dawn of Everything* of Ian Morris’ *Why the West Rules – For Now*. En dan hebben we het nog niet eens over alle documentaires, podcasts en zelfs uitverkochte theatercolleges met historici. Ook dit is niet los te zien van onze breedgevoelde onzekerheid.

Zowel die toekomstduiders als geschiedschrijvers bieden hun publieken namelijk hetzelfde: lange, grote verhalen.

KARAKTER, PLOT EN BOODSCHAP

Wat is een toekomstverhaal? De toekomst, zo betoogde ik hierboven, is een tijd die er nog niet is en die we enkel kunnen inbeelden. Een verhaal is een manier om die toekomst in te beelden.

Een verhaal, in elke vorm, zet gebeurtenissen in een reeks en creëert een begrijpelijk, betekenisvol verband tussen die gebeurtenissen. Dat verband gaat verder dan simpele oorzaak-gevolg-redeneringen. Als dat zo was geweest, vormde het tegen elkaar tikken van biljartballen ook een verhaal. Met alleen botsende ivoren sferen is echter weinig betekenisvol te maken. Verhalen over mensen en gemeenschappen doen

dat wel. Deze brengen een begrijpelijk, betekenisvol verband aan tussen gebeurtenis door de combinatie van drie elementen.

Ten eerste heeft een verhaal een hoofdpersoon. De verhalenverteller en diens publiek volgen één of misschien een paar karakters die iets meemaken, iets doen en ergens uitkomen. Alle gebeurtenissen in het verhaal zijn relevant voor die ene hoofdpersoon. In de meeste media die we consumeren is die hoofdpersoon iemand van vlees en bloed. Een mens dus – of, in spectaculaire natuurdocumentaires, een dier. Politici en beleidsmakers vertellen echter ook verhalen met abstracte noties. Zo vertellen ze over de lotgevallen van ‘de economie’, ‘onze weerbaarheid’ of ‘de biodiversiteit op de Sallandse Heuvelrug’. Al die dingen kunnen namelijk ook van alles meemaken: krimpen, wankelen, aantrekken, groeien, floreren.

Een tussencategorie tussen tastbare en abstracte karakters zijn collectieve hoofdpersonages. Dit zijn verhalen over gemeenschappen van mensen, zoals steden, naties en religies. Die verhalen strekken zich uit voorbij de korte levens van individuen, omdat een gemeenschap voort kan bestaan na de dood van individuele leden. De toekomstverhalen in dit essay zijn narratieven met collectieve hoofdrolspelers.

Ten tweede heeft een verhaal een plot. Zoals hierboven gezegd rijgt een verhaal een reeks opvolgende gebeurtenissen aaneen. Het plot is de structuur van die reeks gebeurtenissen die de reeks een begin, midden en een einde geeft. Anders verwoord: als het verhaal de hele reis is, is het plot de routekaart.¹³ In collectieve verhalen kan een gemeenschap bijvoorbeeld door een plot van groei, ondergang, herstel of terugval gaan. De losse gebeurtenissen krijgen daarmee betekenis in de grotere beweging van het plot die ze samen vormen.

Ten slotte heeft een verhaal een bepaalde normatieve boodschap, zeker de verhalen over onze collectieve toekomst. Sommige temporele vergezichten zijn utopisch, andere dystopisch. Ze gaan over wat we als leden van een gemeenschap moeten willen bereiken samen. Of over datgene dat we koste wat het kost moeten voorkomen. Daarmee geven toekomstverhalen een handelingsperspectief voor het heden.

Alles wat ik hierboven opsom over toekomstverhalen, komt ook terug in hun tegengestelde: collectieve geschiedverhalen. Ook deze vertellen over gemeenschappen, zoals religies, steden en naties. Ook deze vertellen een verhaal met een plot, met een begin, een midden en een einde. En hoewel serieuze academische historici niet

graag moraliseren, zien we in veel populaire geschiedenisverhalen wel degelijk een duidelijke boodschap. Geschiedverhalen vertellen wat we achter ons moeten laten, of wat we juist weer moeten herwinnen.

Verhalen die we vertellen over het verleden en over de toekomst zijn niet zo anders. Beter nog, ze lopen onvermijdelijk in elkaar over. Immers, een toekomst heeft ook een verleden nodig.

BEGIN BIJ HET EINDE

Literatuurwetenschappers noemen het ‘prolepsis’, van het Latijnse ‘voorafgaand’ en ‘nemen’. Filmmakers gebruiken een term die breder ingeburgerd is: *flashforward*. Beide termen verwijzen naar hetzelfde: een verhaal beginnen met het einde. Als je erop let, zie je het in veel films en romans terugkomen. Zo kan een romanschrijver een boek beginnen met de begrafenis van een heldhaftig hoofdpersoon die duidelijk geliefd werd door de aanwezigen. Daarna kan de romanschrijver het verhaal vertellen over de heldendaad die leidde tot de tragische dood. Lezers zullen alle gebeurtenissen al in het licht zien van het tragische maar heroïsche einde.

Prolepsis zien we dus in veel verhalen die we dagelijks consumeren. De sociaalpsycholoog Ignacio Brésco de Luna gebruikt de term echter om een fundamenteel punt te maken over al onze collectieve verhalen. Volgens hem vertellen we collectieve verhalen altijd met een collectieve toekomst als einde in gedachte.¹⁴ Anders verwoord: we zetten het einde vooraan, en redeneren er vervolgens naartoe.

Dat toeredeneren naar een toekomst heeft invloed op hoe we het heden begrijpen en waar we in het heden op focussen. Welke fenomenen in het heden zie je groeien in de toekomst? Nieuwe eilanden voor de kust, grotere dammen in de zee, meer wisselpolders, een groei van de zilte landbouw? Vanuit een toekomstvisie richten we onze aandacht op fenomenen in het heden waarvan we denken dat ze groot en belangrijk gaan worden. Iemand die overtuigd is van een technologisch geavanceerdere toekomst, zal wijzen op slimme uitvinders die nu rondlopen. En iemand die denkt dat de samenleving in de toekomst natuurvriendelijker zal worden, zal oog hebben voor de prestaties van klimaatactivisten in het heden.

Maar Brésco de Luna maakt een nog belangrijker punt: met een toekomst in gedachte interpreteren we niet alleen ons heden, maar ook ons verleden. We herinneren

het verleden selectief en lichten er bepaalde gebeurtenissen uit om een verhaal te vertellen dat leidt naar de verwachte of gewenste toekomst. In marxistische geschiedschrijving, in nationalistische partijprogramma’s en ook in de communicatie van de EU naar haar Europese burgers, constateert Brésco de Luna, “wordt het verleden zo geïnterpreteerd dat het een pad blijkt naar een al verbeelde toekomst”.¹⁵ Marxisten selecteren de historische fenomenen die een eeuwenlange klassenstrijd aantonen – leidend naar een toekomstig arbeidersparadijs. Nationalisten wijzen op een vergane bloeiperiode van hun natie die, na een periode van verval en vernedering, teruggehaald moet worden. En Eurofielen benadrukken dat er altijd al een gedeelde Europese beschaving was, of juist dat we eeuwen aan oorlogen achter ons moeten laten en moeten inwisselen voor een vredige eenwording. In het verleden is van alles gebeurd en er zijn altijd wel feiten uit de geschiedenis te vissen die in jouw toekomstverhaal passen.

Maar de impact van toekomst op hoe we het verleden herinneren gaat nog verder. Volgens de sociaalwetenschappers Piotr en Karl Szpunar kunnen twee mensen met tegengestelde toekomstvisies exact hetzelfde historische feit zelfs heel verschillende uitleggen.¹⁶ Als voorbeeld geven Szpunar en Szpunar de uitvinding van de verbrandingsmotor, een essentieel onderdeel van de auto, door Rudolf Diesel. (Of, nou ja, Diesel vroeg in ieder geval in 1893 het patent aan.) Als je gelooft in technologische vooruitgang, de groei van mobiliteit en meer persoonlijke vrijheid, dan is Diesels uitvinding een grote sprong in de goede richting. Als je denkt dat de wereld naar de knoppen gaat door onze uitstoot van broeikasgassen, is Diesels uitvinding juist het begin van het einde. Door verschillende toekomstbeelden krijgt exact dezelfde gebeurtenis heel verschillende betekenissen.

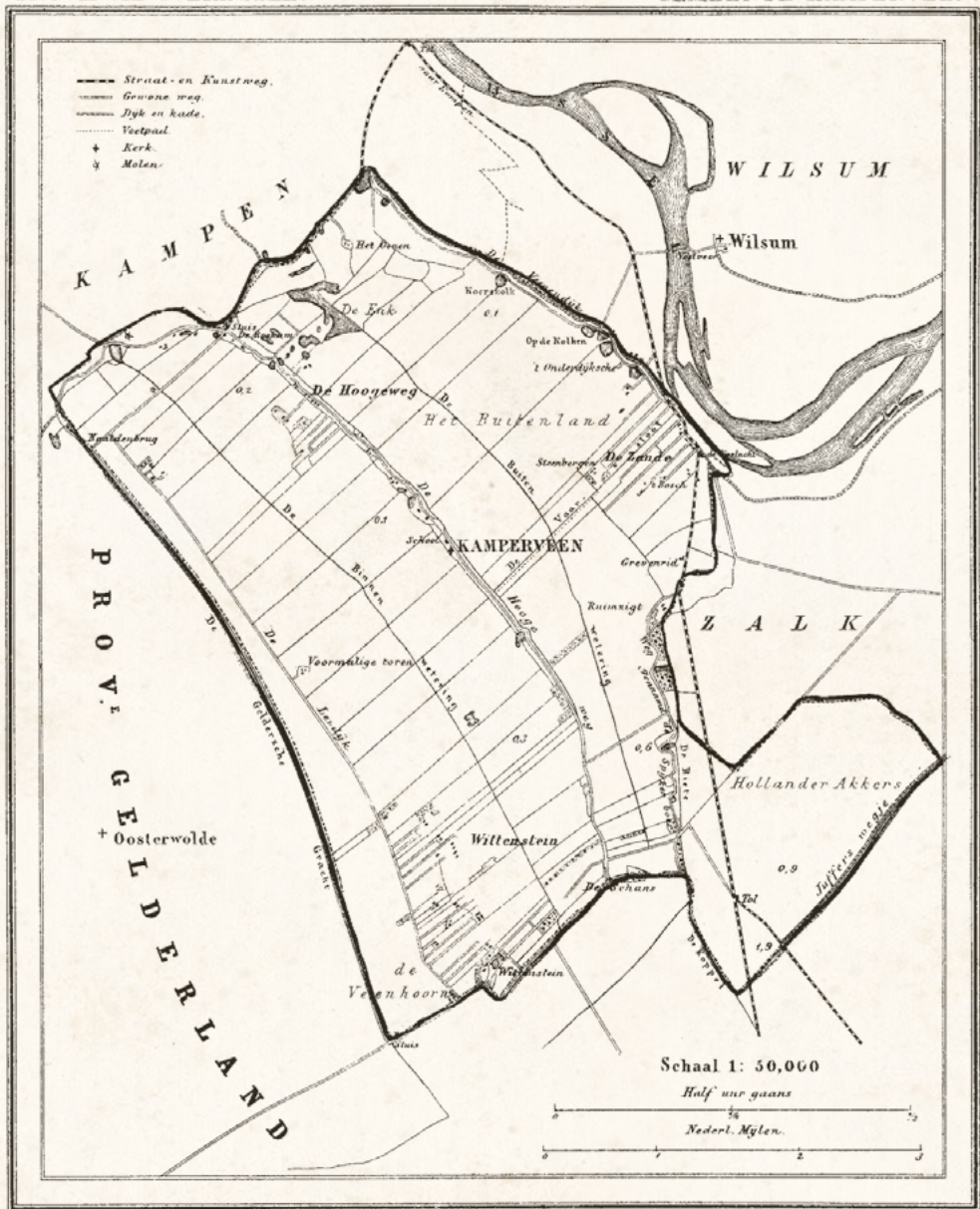
Vanuit een toekomst bezien, wordt de geschiedenis enkel *voorgeschiedenis*.

HUILENDE WIND

Terug naar het schuurtje. Welk verhaal vertelt het verdwenen bouwsel ons?

Ik heb zelf nooit met mijn opa over de overstromingen van Kamperveen gepraat. Hij leeft niet meer, dus ik kan het hem er ook niet meer naar vragen. Pas toen ik, als historicus, me in de geschiedenis en toekomst van de Nederlandse delta ging verdiepen, vertelden familieleden me over ons ‘eigen’ waterverleden. Hoe mijn opa zelf de dagen in watersnood heeft ervaren, daar kan ik echter alleen nog naar gissen.

PROVINCIE OVERIJSSSEL. GEMEENTE KAMPERVEEN.



1868. 2226 Buuders 575 Inwoners. Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

Dat betekent ook dat ik er van alles op kan projecteren. Ik kan er verschillende verhalen over vertellen. Beter nog: ik kan mijn opa een symbool maken voor onze toekomst. En ik zou zijn plot tot ons collectieve plot kunnen maken. Immers, rennen de hazen niet opnieuw over de velden?

Zo zou ik hem en zijn beltbewonende burens als vindingrijke inspiratiebronnen kunnen neerzetten. Immers, de Kamperveners leefden met water. En dat is precies datgene dat we volgens experts opnieuw moeten leren. In hun toekomstvisie was mijn opa al diep amfibisch, antifragiel en weerbaar. Of, in hip crisismanagementjargon: hij was *resilient*.

Al denk ik dat hij er zijn schouders bij op had gehaald. Die woorden kende hij niet.

Je kan ook een heel ander verhaal vertellen over het schuurtje. Een van technisch vernuft. Het bouwsel was een primitieve, wanhopige manier om de gevaren van het water het hoofd te bieden. Daarom staat het er niet meer. Nadat in 1932 de Afsluitdijk werd voltooid, zijn ze er nooit meer naartoe gevlucht voor het water. Uiteindelijk werd het afbrokkelende schuurtje op de dijk gesloopt. De noodzaak was weg. Gelukkig maar. De familie en de koeien waren immers veilig.

Maar waren ze dat echt? Toen mijn opa en oma al van de boerderij op Kamperveen naar de stad Kampen waren verhuisd, hebben ze nog één keer al hun meubels op stellingen gezet. Dat was in 1995, toen de IJssel gevaarlijk hoog stond. Kranten en radiobulletins waarschuwden voor dreigende overstromingen. Mijn oma was geboren op het Noordeinde, toen nog pal aan de Zuiderzee. Het woeste water bij storm was echter nooit helemaal uit haar gedachten verdwenen. Ze was ongerust. In 1995 hoorde ze, in haar verbeelding, opnieuw de wind huilen en de dijken kraken.

Onze verwachte toekomstën werpen hun schaduwen over ons verleden. Schaduwen waarin sommige historische gebeurtenissen verdwijnen en andere juist gaan glinsteren. Toch werpt het verleden, op zijn beurt, ook zijn schaduw over de toekomst. Zeker wanneer de wind huilt.

VOETNOTEN

¹ Lange termijn oplossingsrichtingen zeespiegelstijging IJsselmeergebied: Eindverslag regioateliers kennisprogramma zeespiegelstijging spoor IV (Rotterdam: Defacto Stedenbouw, 2023), https://www.deltaprogramma.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2023/08/09/zeespiegelstijging-ijsselmeergebied/Zeespiegelstijging+IJsselmeergebied_Defacto_digitoegang.pdf.

² Lotte Jensen, “De strijd tegen het water in woord en beeld: Verbindingen tussen heden en verleden,” in *Welke verhalen vertellen we? Narratieve strategieën rondom waterbeheer en zeespiegelstijging*, ed. Lotte Jensen en Adriaan Duiveman (Nijmegen: Radboud Universiteit, 2020), 6–13, <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/227330>.

³ Adriaan Duiveman, “Finding Continuity in Climate Adaptation: History and Future in Strategic Narratives Told by Water Management Communicators in the Netherlands,” *Journal of Applied History* 7, no. 2 (December 2025): 131–51, <https://doi.org/10.1163/25895893-bja10050>.

⁴ Guido Bakema, Martin Knotters en Hessel Woolderink, “Omgaan met een onzekere toekomst: Klimaatadaptatie vraagt om een antifragele benadering,” *Landschap: tijdschrift voor landschapsecologie en milieukunde* 41, no. 1 (May 2024): 41–46.

⁵ Petra van Dam, *De amfibische cultuur: Een visie op watersnoodrampen* (Amsterdam: VU University Press, 2010), <https://research.vu.nl/en/publications/de-amfibische-cultuur-een-visie-op-watersnoodrampen>.

⁶ Petra J.E.M. van Dam, “De nieuwe waterstaatsgeschiedenis: De interactie tussen mens en natuur in Holland,” *Holland* 36, no. 3 (2004): 141.

⁷ D.M. van der Schrier, “De strijd van Kamperveen tegen het water,” *Kamper Almanak*, 2008, 84–101.

⁸ Roy F. Baumeister, “Collective Prospecption: The Social Construction of the Future,” in *Homo Prospectus*, ed. Martin E.P. Seligman et al. (Oxford: Oxford University Press, 2016), 134. Echter, visies van de toekomst bestaan wel in het heden. In die vorm, zo betogen verschillende toekomstonderzoekers, bestaan toekomsten (en verledens) wel degelijk. Ze sturen namelijk het handelen van mensen nu en zijn dus realiteit in hun gevolgen. Deze denktrant is een specifieke toepassing van het Thomas-theorema: als mensen een fenomeen als echt ervaren, wordt het fenomeen echt en tastbaar omdat ze ernaar handelen. Dit perspectief is prikkelend, maar voor de doeleinden van deze studie laat ik het buiten beschouwing.

⁹ Daniel L. Schacter, “Adaptive Constructive Processes and the Future of Memory,” *The American Psychologist* 67, no. 8 (November 2012): 603–13, <https://doi.org/10.1037/a0029869>.

¹⁰ Kourken Michaelian en John Sutton, “Collective Mental Time Travel: Remembering the Past and Imagining the Future Together,” *Synthese* 196, no. 12 (December 2019): 4933–60, <https://doi.org/10.1007/s11229-017-1449-1>; Clinton Merck, Meymune N. Topcu en William Hirst, “Collective Mental Time Travel: Creating a Shared Future through Our Shared Past,” *Memory Studies* 9, no. 3 (July 2016): 284–94, <https://doi.org/10.1177/1750698016645236>.

¹¹ Sandra Obradović en Jovan Ivanović, “Collective Remembering and Imagining Futures,” *Current Opinion in Psychology* 67 (February 2026): 2, <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2025.102158>.

¹² Jonathan White, *In the Long Run: The Future as a Political Idea* (London: Profile Books, 2024).

¹³ Paul Graham Raven en Shirin Elahi, “The New Narrative: Applying Narratology to the Shaping of Futures Outputs,” *Futures* 74 (November 2015): 51, <https://doi.org/10.1016/j.futures.2015.09.003>.

¹⁴ Ignacio Brescó de Luna, “The End into the Beginning: Prolepsis and the Reconstruction of the Collective Past,” *Culture & Psychology* (US) 23, no. 2 (2017): 280–94, <https://doi.org/10.1177/1354067X17695761>.

¹⁵ Ibid., 282.

¹⁶ Piotr M. Szpunar en Karl K. Szpunar, “Collective Future Thought: Concept, Function, and Implications for Collective Memory Studies,” *Memory Studies* 9, no. 4 (2016): 376–89, <https://doi.org/10.1177/1750698015615660>.

OVER DE AUTEUR



Adriaan Duiveman is historicus. Hij werkt als postdoc onderzoeker aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Daar onderzoekt hij hoe we geschiedenis gebruiken om na te denken over wat komen gaat. Duiveman betoogt dat al onze beelden van de toekomst remixes zijn van herinneringen aan ons verleden. Dat inbeelden van de toekomst noemt hij ‘voorinners’. En als je je daarvan bewust bent, kun je betere en creatievere toekomstbeelden maken.

COLOFON

Tekst **Adriaan Duiveman**
Ontwerp **Sigrid Spier**
In opdracht van **TREND BUREAU OVERIJSEL**